

Krunoslav Stjepan Draganović – svećenik, povjesničar i rodoljub, Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog simpozija o Krunoslavu Stjepanu Draganoviću povodom 110. obljetnice rođenja i 30. obljetnice smrti održanom na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Sarajevu 8. – 10. 11. 2013. godine, *Studia Vrhbosnensia*, 18, uredili Darko TOMAŠEVIĆ i Miroslav AKMADŽA, Sarajevo, Katolički bogoslovni fakultet i HKD – Hrvatsko katoličko dobrotvorno društvo, Zagreb, Glas Koncila, 2014., 512 str.

Predstavljanje Zbornika radova s međunarodnog znanstvenog skupa „*Krunoslav Stjepan Draganović – svećenik, povjesničar i rodoljub*“, Zadar, 23. IV. 2015., Gradska loža, 19,00 sati (u organizaciji: HKD Napredak Zadar i Zadarska nadbiskupija).

Prije samog početka predstavljanja zbornika o Draganoviću dozvolite mi samo jednu malu digresiju, naime, iako se stalno i svugdje piše kako je Krunoslav Draganović rođen u Brčkom te se stoga i pretpostavlja da je odatle i njegovo podrijetlo, treba kazati kako je on samo tamo rođen (moguće s obzirom na to da je njegov otac Petar bio učitelj pa je tada radio u školi negdje oko Brčkog), a inače su Draganovići iz mjesta Matici u općini Orašje u Bosanskoj Posavini pa je i Krunoslav zapravo odatle rodom, odnosno podrijetlom. Bio je vezan uz svoj rodni kraj pa je tako na njegovu izravnu inicijativu i u Maticima (župa Tolisa) osnovana podružnica HKD Napredak koja je djelovala od 1928. do 1932. kada Draganović odlazi u Rim pa se nakon toga gasi i ova podružnica.

Zbornik o Krunoslavu Draganoviću sastoji se od ukupno 22 rada ocjenjena kao stručni, pregledni i izvorni znanstveni radovi.

Predgovor za zbornik napisao je kardinal **Vinko Puljić**, nadbiskup metropolit vrhbosanski i ističe kako upoznajući lik ovog svećenika kroz priloge u ovom zborniku, ulazimo u prošlost koja nikada nije do kraja analizirana i objektivno prikazana.

Prvi je članak autora **Franje Topića** naslova „Krunoslav Stjepan Draganović (1903. – 1983.)“, a govori o njegovu životnom putu i djelovanju, dok u drugom dijelu rada podnaslova „Uloga i značenje Krunoslava Draganovića za Crkvu i hrvatski narod“ Topić ističe kako je Draganović napravio velika djela, spasivši mnoge iz logora, mnoge je nahranio odjenuo, nalazio im radna mjesta, osigurao stipendije te kako je bio vrlo inteligentan i neumoran radnik za dobrobit hrvatskog naroda i Crkve te odan prijatelj i dobar čovjek.

U vrlo zanimljivo radu **Andrije Lukanovića** naslova „Arhivska ostavština prof. Krunoslava Draganovića“ autor po prvi puta piše o ostavštini, odnosno

osobnoj arhivi Draganovića koju je s obzirom na arhivski materijal i doba nastajanja podijelio na dva temeljna arhiva, onoga nastalog u emigraciji u Rimu i Pressbaumu (Austriji) i arhiva nastalog u domovini tzv. Sarajevski arhiv. Dalje prema takvoj podjeli arhivsku ostavštinu Draganovića razvrstava u tri osnovna arhiva koje naziva: Rimski arhiv (do 1963.), Pressbaumski arhiv (1963. – 1967.) i Sarajevski arhiv (1967. – 1983.). Autor drži kako bi svatko tko misli ozbiljno pisati o Draganoviću trebao proučiti i konzultirati ova tri arhiva.

Rad autora **Milenka Krešića** naslova „Doprinos Krunoslava Draganovića hrvatskoj crkvenoj historiografiji do 1945. godine“ prikazuje njegov vrlo plodonosan povijesno-istraživački rad do 1945. Draganović je osobito proučavao i pisao o katolicima u Bosni i Hercegovini tijekom 16. i 17. st. o čemu govori i njegova disertacija, odnosno kasnija knjiga naslova *Masovni prijelazi katolika na pravoslavlje hrvatskog govornog područja u vrijeme vladavine Turaka* objavljena 1937. Također je napisao nekoliko izvrsnih radova o katoličkoj crkvi u BiH u srednjem vijeku. Njegovi radovi i djela nezaobilazni su za proučavanje povijesti Katoličke crkve u BiH.

Petar Vrankić u radu naslova „Okviri djelovanja prof. Krunoslava Draganovića u Italiji (1943. – 1963.) u svijetlu dostupnih arhivskih izvora i najnovijih publikacija“ (po opsegu najvećem radu u zborniku na 86 str.) piše o vjerojatno najzanimljivijem, najnapornijem i najplodonosnijem razdoblju Draganovićeve života. U opsežnom i znanstvenom akribičnom radu opisuje se Draganovićev dolazak u Rim 1943. te njegova djelatnost kao Opunomoćenika Hrvatske države u inozemstvu s dodjelom poslanstva u Rimu, zatim kao predstavnika Hrvatskog Crvenog križa i predstavnika Caritasa Zagrebačke nadbiskupije. Ove tri funkcije zapravo će odrediti i njegovu djelatnost tijekom boravka u Rimu. Autor navodi kako su sudbonosne godine 1945. – 1950. prohujale u nadljudskoj borbi Bratovštine sv. Jeronima, čiji je *spiritus movens* bio upravo on, za spašavanje tisuća izbjeglih, do smrti uplašanih i od prijeke smrti ugroženih Hrvata po Italiji, Austriji i Njemačkoj. To je bilo doba genocida nad Hrvatima po Austriji i Sloveniji, strijeljanja po Zagrebu, Beogradu i cijelom križnom putu, doba izručenja, prijetnje smrću itd. Unatoč takvim okolnostima krajnje nestabilna vremena Draganović je ustajao i nije se povlačio, pa ni po cijenu vlastita života.

Zlatko Hasanović u radu naslova „Krunoslav Draganović – Hrvoje Bošnjanić, “Hrvati i Herceg-Bosna“. Povijesno-politički kontekst rasprave i odjeci u javnosti“ opisuje povijesno-politički kontekst u kojem se pojavila rasprava Krunoslava Draganovića “Hrvati i Herceg-Bosna“ objavljena pod pseudonimom Hrvoje Bošnjanić i njezine odjeke u javnosti. Rasprava se pojavila 1940. kao odgovor na teze srpskih povjesničara te novinske polemike o problemu

nacionalne pripadnosti Bosne i Hercegovine i njezina položaja u nastavku državnog preuređenja Kraljevine te osnutka Banovine Hrvatske.

U radu **Ive Banca** naslova „Orientalni momenat“ Draganovićeve Bosne“ autor komentira Draganovićeve članke naslova “Bosna u priči, šali i anegdoti“ koji su objavljeni u Hrvatskoj reviji (1965.), dvije godine prije Draganovićeve povratka u domovinu.

Članak **Roberta Jolića** naslova „Draganović u pisanoj ostavštini Dominika Mandića“ vrijedan je rad u kojem se temeljem Mandićeve arhivske ostavštine tumače odnosi dvojice najistaknutijih i najpoznatijih hrvatskih svećenika iz BiH kako u domovini tako i u iseljeništvu. Iz dokumenata i pisama koji se čuvaju u Arhivu franjevačkog samostana Široki Brijeg, fond Mandićeva ostavština, može se pratiti četrdesetgodišnja suradnja i korespondencija između ova dva zaslužna velikana iseljništva i domovine, i to od 1931. kada su se upoznali do 1973. (Mandićeve smrti). Temeljem ove arhivske građe mogu se uvidjeti i razaznati neki Draganovićeve potezi i životna iskušenja.

Mijo Ivurek u radu naslova “Osvrt na znanstveno-istraživački rad profesora Krunoslava Draganovića“ piše o dva temeljna područja znanstveno-istraživačkog rada na kojima je radio prof. Draganović. Prvo je istraživanje povijesti Katoličke crkve u BiH i Hrvatskoj, a drugo istraživanje zločina koje su počinile Titove staljinističke postrojbe tijekom rata i u poraću o kojima se navodi tek nekoliko natuknica.

Autor **Milan Simčić** u radu naslova „Krunoslav Draganović i njegov odnos s državnim Tajništvom Svete Stolice u razdoblju 1943. – 1960.“ razlaže djelovanje Draganovića u tri razdoblja: prvo u ratno doba od 1943. do 1945., drugo u poslijeratno doba i za vrijeme prve faze hladnoga rata 1945. – 1958. i treće od 1958. do 1960. kada napušta Zavod sv. Jeronima. Autor je inače osobno dobro poznao Draganovića te bio u vezi s njime u razdoblju od 1952. do 1965., ali i nakon 1967. kada se dopisivao posredstvom vlč. Zvonka Baotića.

Članak autora **Jure Krište** naslova „Krunoslav Draganović i spašavanje hrvatskih izbjeglica nakon Drugog svjetskog rata“ posebno je zanimljiv rad gdje autor na temelju odnedavno dostupnih dokumenta iz arhiva nastalih u američkim i britanskim tajnim službama istražuje i propituje ulogu Draganovića u poslijeratnoj Italiji te njegovu ulogu u pomaganju i spašavanju hrvatskih izbjeglica. Također, autor piše i o kratkotrajnom Draganovićevu odnosu s američkom obavještajnom službom. Na kraju zaključuje kako je Draganović u početku kod američkih i britanskih tajnih služba slovio kao predani Hrvat koji nije priznavao podmetanja da su svi Hrvati ratni zločinci, ali su ove službe uslijed utjecajnih krugova nesklonih Hrvatima i Katoličkoj crkvi njega pretvorile

u svoju suprotnost i poslije ga držali kao ustašu, Pavelićeva pomoćnika i onoga koji je spašavao zločince. Ali unatoč ovakvim teškim neistinitim kvalifikacijama, on je i dalje nastavio s predanim radom u pomaganju izbjeglicima i prognanima te nije smatrao da je njegova odgovornost određivati ili prosuđivati tko je ratni zločinac, a tko nije.

Anto Jelić (koji je Draganovića također osobno poznao) u radu naslova „Draganovićevo skupljanje izvješća o stradanju Hrvata u Bleiburgu i na Križnom putu“ ističe kako je Draganović istražujući stradanja na Bleiburgu i Križnom putu prikupio oko 2000 izvješća različitih preživjelih očevidaca, većinom bivših hrvatskih vojnika i civila koji su prošli križni put. Tek nekolicina tih izvješća/iskaza kao primjer objavljena su u radu. Također, autor progovara o vjerojatno najintrigantnijoj temi vezanoj uz Draganovića, njegovu dolasku u bivšu Jugoslaviju. U jednom dugom razgovoru Jelić ga je otvoreno upitao na koji je način on došao u Jugoslaviju na što mu je kratko odgovorio: „Ja nisam došao slobodno ni svojevrijedno. Jednog dana će se sve znati što se dogodilo. Ta istina neće sa mnom otići u grob.“ I doista, sve je to Draganović prije smrti nekome detaljno ispričao ili napisao. To svjedočanstvo prenosi se i u ovome radu.

Povjesničarka **Martina Grahek Ravančić** obradila je u ovome zborniku osobni doprinos Krunoslava Draganovića istraživanju komunističkih zločina. Grahek Ravančić inače se uspješno bavi proučavanjem poratnih komunističkih zločina prema neistomišljenicima režima s posebnim naglaskom na stradanja na križnim putevima 1945. godine. S obzirom na to da je ime Krunoslava Draganovića bitno vezano uz sudbine prognjenih od Titova režima, sasvim je razumljivo da je ova tema neizostavna u ukupnoj obradi njegova lika i djela.

Draganović je završetak Drugoga svjetskog rata dočekao u Italiji, u Zavodu sv. Jeronima te je tako došao u izravan kontakt s izbjeglicima s prostora Jugoslavije i došao do prvih saznanja o partizanskim zločinima. Karitativno radeći među izbjeglicima, Draganović je uložio nadljudske napore i velika financijska sredstva u prikupljanje iskaza (sjećanja) onih koji su preživjeli svibanjska događanja. Tako je sakupio preko 600 iskaza koji se danas čuvaju u Hrvatskom državnom arhivu (fond 1895, Zbirke preslika Krunoslava Draganovića o žrtvama Drugog svjetskog rata i poraća). Iskazi su dosada više puta objavljeni u literaturi, ponajviše emigrantskoj. Grahek Ravančić ističe njihovu vrijednost upravo u mogućnosti lociranja grobišta i logora na području Slovenije i Hrvatske. U tim iskazima prvi se puta spominje glasovita grobnica, odnosno rudnik sv. Barbare u Sloveniji. Draganović je temeljem iskaza vršio analize događaja, posebno onih u Maceljskoj šumi, za koje Grahek Ravančić zaključuje da su „neočekivano dobre i nadasve detaljne“. U svojim analizama, elaboratima Draganović se nije libio

istaknuti ni nedostatke pojedinih iskaza: tako je ukazivao na neutemeljenost i proizvoljnost brojčanih procjena pa je u svojim komentarima bio vrlo oprezan. Za formiranje cjelovite i ispravne slike događaja na Bleiburgu Draganović je ukazao i na nužnost konzultacije britanskih vojnih izvora. No, taj je problem i danas aktualan s obzirom na to da britansko zakonodavstvo na dokumente od nacionalne sigurnosti propisuje embargo od 75 godina. Svoj prikaz Draganovićeve rada na istraživanju komunističkih zločina Grahek Ravančić zaključuje upitom je li uvjet za Draganovićev povratak i život u Jugoslaviji bilo neizdavanje knjige o stradanjima iz svibnja 1945., koju je on svakako kanio objaviti, a o čemu je pisao: „Kod toga neće biti velikih analiza, ni pravnih ni političkih ni moralnih nego naprosto prikaz događaja (...) iako će onda braća Hrvati ostati ponešto nezadovoljni s te vrste radom. Oni tu očekuju afekt, uskličnike i krupne riječi, kojih tu neće mnogo biti“.

Mario Jareb u svojem radu obrađuje Draganovićev odnos prema poglavniku Anti Paveliću, ustaškom pokretu i Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Polazeći od činjenice da je Draganović u mnogim publikacijama obilježen kao osoba ustaške orijentacije, ponegdje čak i kao ustaški dužnosnik, Jareb analizira nekoliko jugoslavenskih i inozemnih naslova te zaključuje da Draganović nije nikada bio sljedbenik ustaškog režima, iako je bio u doticaju s brojnim njegovim pripadnicima. Tvrdi da je bio kritičan prema politici NDH i posebice prema Pavelićevim potezima, premda je Draganović – po vlastitom priznanju komunističkim istražiteljima – proglašenje hrvatske države dočekao „sa suzama u očima“. Draganović je tvrdio da nikada nije bio miljenac Ante Pavelića, kao ni obrnuto. Ukratko donoseći i epizodu Pavelićeva boravka u Italiji 1948., gdje se zadržao godinu dana pripremajući bijeg u Argentinu, Jareb upućuje i na dva Draganovićeve susreta s Pavelićem. Prema kasnijim Draganovićevim svjedočenjima, njegovo mišljenje o Paveliću bilo je izrazito nepovoljno.

Sljedeći rad, autora **Domagoja Tomasa**, bavi se odnosom Draganovića i don Ivana Tomasa – svećenika rodnom iz Drinovaca koji je 1941. započeo poslijediplomski studij u Rimu. S Draganovićem je po svršetku rata tijesno surađivao u Bratovštini sv. Jeronima za duhovnu i materijalnu pomoć hrvatskim izbjeglicama u savezničkim izbjegličkim logorima. Međutim, njihova suradnja prelazila je pastoralne i karitativne okvire: aktivno su politički i kulturno djelovali u pravcu „afirmacije potrebe za uspostavom hrvatske državnosti na demokratskim načelima“. U radu se nadalje donose okolnosti smjene Tomasa s mjesta glavnog urednika Radio Vatikana na hrvatskom jeziku i Draganovićeve prisilnog napuštanja Zavoda sv. Jeronima.

Josip Mihaljević analizirao je pisanje *Hrvatske revije* (najznačajnijega iseljeničkog časopisa) o Krunoslavu Draganoviću, kao i Draganovićeve tekstove koje je ondje objavljivao. U tom smislu Mihaljevićev je rad podijeljen na poglavlje o Draganovićevim člancima te o tekstovima o njemu u *Hrvatskoj reviji*. Na koncu rada donesena je bibliografija jednih i drugih tekstova.

Autor **Miroslav Akmadža**, koji se kod nas najviše bavio Draganovićem, ovome je zborniku pridonio radom pod naslovom „Krunoslav Draganović u svijetlu crkveno-državnih odnosa u komunističkoj Jugoslaviji“. U prvome dijelu Akmadža prikazuje i analizira zahtjeve jugoslavenskih vlasti za iseljenjem Draganovića i ostalih iseljenih svećenika iz Zavoda sv. Jeronima. U njima su komunističke vlasti vidjele „jednog od svojih glavnih neprijatelja koji predstavlja stalni oslonac Svete Stolice, kako u obavještajnom radu, tako i u drugim protujugoslavenskim aktivnostima“. U drugome dijelu autor raspravlja o Draganovićevu povratku u Jugoslaviju i posebice odnosima Crkve i države neposredno nakon povratka i UDBINIH ispitivanja do amnestije i puštanja na slobodu. Pri tome je istaknuta i politika koju je Sveta Stolica provodila uz slučaj Draganović koja je, razumije se, provodena unutar okvira njezine politike prema komunističkim zemljama na jugoistoku Europe. U tome kontekstu Akmadža donosi vrlo zanimljive detalje raznih razgovora dužnosnika Svete Stolice i sarajevskog nadbiskupa Smiljana Čekade s jugoslavenskim vlastima. Pri tome se koristio izvornim arhivskim gradivom poput fonda Komisije za odnose s vjerskim zajednicama i Republičkog sekretarijata unutrašnjih poslova – Službe državne sigurnosti.

Zdenko Radelić autor je rada u kojem je iscrpno prikazao prilike u Jugoslaviji i Hrvatskoj u vrijeme Draganovićeva povratka. U deset cjelina ili poglavlja Radelić iscrpno razlaže jugoslavensku društvenu, političku i ekonomsku stvarnost. Zaključuje da je „glavna značajka tog razdoblja javno otvaranje nacionalnog pitanja i sukob između reformista i protureformista“ te da ono nagovještava burno razdoblje ranih 70-ih.

Sličnom temom bavi se i rad **Vere Katz** koja analizira društveno-političke prilike u Bosni i Hercegovini tijekom šezdesetih godina. Autorica ističe neke od važnijih događaja iz ukupne bosanskohercegovačke zbilje navedenih godina te zaključuje da, iako je Bosna i Hercegovina bila dio procesa u jugoslavenskoj državi, ipak su se ti događaji tek reflektirali na BH društvo negoli je ono bilo pokretač nekih značajnijih inicijativa.

Slijedi nadalje rad splitskog povjesničara **Josipa Dukića** koji je iscrpno obradio zagonetni povratak Krunoslava Draganovića u Jugoslaviju pod optikom onodobnoga domaće i inozemnog tiska. Dukić je ukazao na različite interpretacije oko datuma i okolnosti Draganovićeva nestanka, a kao nepobitan

datum prelaska u Jugoslaviju naveo je 10. rujna 1967. Tada je naime nakon mise u blizini Trsta Draganović s dvojicom poznanika trebao doručkovati u jednoj gostionici tik uz granicu s Jugoslavijom, ali su umjesto do gostionice stigli do granice gdje je Draganović uhićen i sproveden u Beograd. Dukić se priklanja sumnji koju je iskazala Grahek Ravančić u svojem radu, to jest smatra da je UDBA nastojala slomiti Draganovića i tako spriječiti objavu njegove najavljene knjige o Bleiburgu. Na kraju rada autor je priložio popis knjiga i novinskih članaka koji se bave Draganovićevom otmicom.

Na koncu zbornika slijede radovi autora koji su Draganovića osobno i izblize poznavali. Prvi je njegov subrat svećenik **Mato Zovkić**, dugogodišnji profesor na sarajevskoj bogosloviji i njezin rektor u vrijeme dok je Draganović ondje stanovao. Zovkić je prikazao Draganovićevo djelovanje nakon povratka iz emigracije: kao profesora povijesti na teološkom studiju, kao plodnog povjesničara-istraživača i publicista i kao ukućana na bogosloviji. Osvrnuo se i na događanja u vrijeme Draganovićeve smrti i sprovoda koji je tajna policija budno nadzirala, ali i na šutnju o Draganoviću unutar crkvenih redova koja je vladala gotovo sve do održavanja ovoga znanstvenog skupa. Inače, Zovkić je čvrsto uvjeren da je Draganović prisilno doveden u Jugoslaviju te da je njegova izjava o svojevremenom povratku – predana sudskim istražiteljima i takva objavljena u tisku – zapravo dana pod prisilom.

Drugo osobno svjedočanstvo ukratko je donio **Hrvoje Jurčić**. Draganović je bio njegov obiteljski prijatelj i često ih je posjećivao u Njemačkoj. Jurčić ističe Draganovićeve svećeničke i rodoljubne vrline. Tvrdi „da je neke stvari politički krivo procijenio“, ali da „nikada nije podlijegao raznim ekstremizmima, što se je često događalo u emigraciji“. Istaknuo je njegovu silnu radnu energiju, rad na istraživanju arhivskih izvora o povijesti Bosne i na knjizi o Bleiburgu.

Na kraju zbornika **Milenko Krešić** donio je Draganovićevu bibliografiju. Riječ je o sedamdesetak naslova većim dijelom znanstvenog karaktera.

Kada je hrvatska politička emigracija optuživala Draganovića da je svećenik politikant, on je u jednom velikom intervjuu koji je dao Vinku Nikoliću 1965. to obrazložio jednostavnim riječima: „Nikada nisam krio svog nacionalno-patriotskog osvjedočenja otklanjajući pri tom totalitarizam, bilo onaj crveni kao i onaj crni. Ako ljubiti svoj narod i raditi za njega, pa i u javnom životu znači biti politikant onda rado prihvaćam na sebe tu ljagu. Uostalom, i Krist na je učio ljubiti svoj narod“. Ove Draganovićeve riječi i dan danas nose snažnu poruku u kojoj se može možemo svi prepoznati jer domoljublje i patriotizam nas uče ljubiti svoj narod, a to su opće ljudske vrjednote koje su obilježje svakog vremena bilo u našoj prošlosti, sadašnjosti ili budućnosti.

Svakome tko želi saznati još više o životu i djelovanju Krunoslava Draganovića osobito tijekom ratnog i poratnog razdoblja, kao i njegovu radu u emigraciji i kasnije u domovini toplo preporučamo ovaj zbornik jer u njemu kroz niz radova vrijednih autora sada dobivamo potpuniju sliku o ovoj znamenitoj ličnosti.

Tado Oršolić
Ante Gverić